

УДК 811.111'367.633

К. І. Лукінова,
викладач

(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)

АНГЛІЙСЬКИЙ ПРИЙМЕННИК У ДІАХРОНІЇ ТА СИНХРОНІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВСПОЛУЧЕНЬ *IN+N*, *ON+N*)

У статті розглядається питання розвитку англійських прийменників від найдавніших часів й до сьогодення. Автор аналізує функціональні та семантичні характеристики прийменникових словосполучень, а саме синтаксичні функції структур *in+N*, *on+N* та відповідні їм семантичні ролі.

У ході проведеного дослідження було зроблено спробу певним чином структурувати значення англійських полісемантичних прийменників *in* та *on*.

Для мов аналітичної будови особливе значення мають службові слова, які є основними показниками зв'язків між повнозначними частинами мови (словами). Побудова англійського речення також спирається на аналітизм, оскільки головна роль у вираженні синтаксичних значень між членами речення належить саме службовим словам. Таким чином, прийменники англійської мови займають особливе місце у системі мов, оскільки вони виступають одним з найбільш розповсюджених видів граматичних засобів. Саме тому вивчення прийменників є надзвичайно важливим, оскільки вони широко використовуються для передачі відношень між об'єктами та для побудови речень [1: 298].

Прийменники – це службові слова, які передують іменнику або слову, що його заміняє, сприяючи його входженню до словосполучення та речення. Значення прийменника – це типові, часто повторювані відношення між предметами та явищами, тобто просторові, часові, причинні, об'єктні, мети тощо. Отже, питання про статус англійських прийменників має досить велике значення. Це підтверджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, які займаються цією проблемою [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Проведене дослідження є **актуальним**, оскільки прийменниково-іменні сполучення в англійській мові аналітичної будови мають велике значення та широке розповсюдження. **Мета** цієї статті полягає у висвітленні питання розвитку найуживаніших англійських прийменників та у визначенні можливих синтаксичних функцій прийменниково-іменних структур, а саме *in+N*, *on+N*, що залежать від значення прийменника, якого він набуває у сполученні з іменником, та відповідних їм семантичних ролей, їх взаємообумовленості та частотності застосування в художній літературі сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугував твір Хелен Філдінг "Щоденник Бріджит Джоунс". Шляхом суцільної вибірки з вищезгаданого тексту художньої літератури було отримано 985 речень, що містять структури *in+N*, *on+N*, а саме 1092 приклади. У подальшому їх було піддано кількісному аналізу з метою визначення частотності вживання цих сполучень у мові художньої літератури взагалі та у певній синтаксичній функції і семантичній ролі зокрема.

Наукова новизна дослідження структур *in+N*, *on+N* полягає в тому, що при проведенні аналізу ми розглянули вищезгадані словосполучення не лише на сучасному етапі розвитку лінгвістики, але й зробили спробу діахронічного аналізу прийменників англійської мови.

Назва "прийменник" походить від латинського слова *prepositio*, яке складається з двох морфем – *pre* (перед) і *positus* (поставлений) [8: 23]. Прийменники – це слова, які виражають важливі граматичні відношення, що зберігаються протягом ряду епох, тому, порівняно зі словами з чисто лексичним значенням, прийменники мають більшу історичну стійкість [9: 38]. Особливо великого значення набули прийменники в ранній давньоанглійський період, коли функція передачі граматичних відношень перейшла від відмінкової системи, що вимирала, до нової – системи прийменникових зворотів.

Залежно від характеру граматичної функції і частоти вживання, всі прийменники розвивались по-різному. Спочатку прийменники слугували для визначення відношень місця й руху, пізніше – часу і причини. Прийменники, що передавали найрізноманітніші відношення, розвинули свою лексичну структуру, але в деяких випадках їх значення стало менш виразним або зовсім втраченим. На підставі цього, прийменники набули здатності передавати основні відмінкові відношення.

Деякі прийменники, зокрема *of* і *to*, внаслідок багаточисельності та абстрактності відношень, що вони передавали, а також внаслідок частого вживання їх у мові, зазнали десемантизації. Одночасно значно зросла їхня граматична роль. Однак деяке послаблення лексичного значення прийменників призвело до поступової їх заміни семантично "свіжими прийменниками", тобто такими, значення яких було чіткішим, і не змішувалося зі значенням інших прийменників [10: 37].

Пізніше одні й ті ж самі відношення могли передаватися різними прийменниками. Так, у сучасній мові ми можемо спостерігати це на такому прикладі: прийменник *in* отримав деякі значення, суміжні зі значенням інструментальності (*written in pencil*), і проникнув у сферу вживання *of* (*a rise in*

production). Прийменник *from* вживається зі словами, що означають походження, відділення, роз'єднання, але невелика кількість слів із цими значеннями й досі конструюються з прийменником *of* [11: 75]. Щодо прийменника *into*, то він виник у IX столітті завдяки сполученню прийменників *in* і *to*. У той час прийменник *in* служив показником напрямку руху, а прийменник *to* лише уточнював напрямок. Оскільки ці прийменники виражали близькі за значенням поняття, вони стали писатися разом [5: 46].

З досліджень письмових пам'яток минулого очевидно, що основна кількість прийменників утворилася з прислівників, іменників, прикметників та дієприкметників і тому, за походженням, вони є, відповідно, прислівниковими, відіменними та дієприкметниковими. Прислівникові прийменники поділяються на прості, які утворилися у стародавні часи з прислівників місця (*in, on, for, to*), і складні, що складаються з двох або більше прислівників і прийменників (*into, out of* та ін.). Дієприкметникові прийменники виникли в результаті стиснення підрядних речень, внаслідок чого присудок перейшов у дієприкметник, з якого й виник потім прийменник. Ці прийменники наймолодші за походженням, вони зазвичай передають абстрактні поняття і становлять нечисельну групу.

Слід мати на увазі, що крім простих, складних і дієприкметникових прийменників, є велика категорія (біля двохсот восьмидесяти) так званих складених прийменників типу *by means of, in spite of, on account of*. Вони утворилися з різних прийменникових словосполучень. Їх повнозначна частина (іменник) значною мірою втратила речове значення. Складені прийменники загалом відіграють другорядну роль порівняно з простими, складними і дієприкметниковими прийменниками. Найбільшого поширення вони набули у науково-технічній літературі [9: 37].

Усі прості прийменники і частина складних належать до лексики староанглійського періоду. Зокрема, прийменники *by, at, for, from, in, of, off, on, through, to*, які позначали просторові відношення, походять від елементів, які вживалися як прислівники, прийменники і відносно самостійні дієслівні префікси ще у мовах індоєвропейської сім'ї. Вони споріднені з простими прийменниками інших германських мов, а також індоєвропейських мов – латинської, давньогрецької, російської та ін. Це підтверджується літературними пам'ятками VII – X ст. До прийменників цього періоду належать *about, afore, after, along, amidst, at, before, beneath, between, but, by, for, from, in, into, near, of, off, on, out, over, through, till, to, towards, under, underneath, with, without*. За винятком прийменників *afore, amidst* і *underneath*, усі вищезгадані прийменники широко вживаються в сучасній англійській мові [8: 23].

Приблизно з XIII століття виникла тенденція вживання прийменників шляхом розширеного тлумачення деяких значень. Це призвело до ускладнення семантичної структури окремих прийменників. Прийменники, що не набули інших значень, як правило, не багатозначні та зберегли своє первинне значення. Наприклад, у прийменника *at* не менше трьох значень, *for* – близько дванадцяти, *in* і *to* мають п'ятнадцять значень, *to, beside, between, beneath, without* мають їх по два, а *till, near, among* – по одному значенню [12: 16].

У літературі X – XII ст. зафіксовано такі прийменники: *above, against, among, behind, beside, beyond, next, throughout, until, up, within*. Прийменники германського і романського походження *across, below, despite, during, except, past, round* почали вживатися з XIV ст.

У результаті поширення ідей гуманізму протягом XVI – XVII ст. англійська мова зазнала значного впливу, особливо з боку грецької і латинської мов. Цей вплив виявив себе як у прямому запозиченні слів із зазначених мов, так і в утворенні нових слів за аналогією. Це стосується й нових прийменників, якими у цей період збагатилася англійська мова. Зокрема, з французької мови були запозичені прийменники *across, except*; з'явився прийменник *below*, що утворився з англійського елемента *be* і скандинавського *low* [8: 24].

І. Є. Анічков вважає, що багато простих найбільш уживаних прийменників є спільними для всіх германських мов і походять від індоєвропейських прислівниково-прийменниково-префіксальних основ. Лише деякі прийменники з числа складних маловживаних розвинулися в епоху відособленого існування мов і є неоднаковими у різних мовах. Ця думка підтверджується численними фактами вживання прийменників різного походження в англійській мові різних періодів [див. 9: 7].

Нині в англійській мові є сто тридцять простих, складних і дієприкметникових прийменників як давньоанглійського, так і латино-французького походження, проте їх відсоток вживання неоднаковий. Провідне положення займають прості прийменники, за походженням – давньоанглійські, з їх допомогою передаються майже всі колишні відмінкові відношення. Складні прийменники з'явилися в результаті необхідності виразити подвійні просторові та просторово-моторні відношення (наприклад, *from below, from underneath* – з-під) [8: 25]. Вони утворилися із різноманітних прийменникових словосполучень; у деяких випадках значення цих словосполучень є достатньо зрозумілим (*by way of*), в інших воно є не визначеним (*in spite of*). Такі прийменники є надбудовою над основною системою прийменників і лише деякі з них вживаються в розмовній мові [10: 34].

У сучасній англійській мові ряд прийменників є не лише маловживаними, але й мають тенденцію до відмирання. Це стосується, насамперед, складених прийменників, які заміщуються короткими синонімами; однозначних прийменників, над якими переважають багатозначні; запозичених прийменників, які, не маючи достатньої соціальної бази, виходять з ужитку [11: 56].

Отже, проаналізувавши розвиток прийменників, ми можемо зробити висновок, що хоча лексичний склад англійської мови постійно змінюється, більшість прийменників, починаючи з 700 р., залишались загальноновживаними, хоча й зазнали певних фонетичних і орфографічних змін. Значення прийменників розвивалися по-різному. Так, прийменники *to*, *beside*, *between*, *beneath*, *at* не зазнали впливу нових явищ і зберегли своє первинне значення, інші (*with*, *of*, *for*) могли передавати декілька відношень і стали багатозначними. Сфера вживання деяких прийменників також могла перехрещуватись (*in* і *of*), і набуття одним прийменником значення іншого ми спостерігаємо і в сучасній мові.

Структури *in+N*, *on+N* у сучасній англійській мові характеризуються досить високою частотністю вживання, при цьому структура *in+N* є більш ніж у 2,2 рази вживанішою за структуру *on+N*. За даними аналізу конкретного мовного матеріалу відносна частотність досліджуваних структур становить: *in+N* – 752 випадки (68,9%), *on+N* – 340 випадків (31,1%).

У результаті функціонального аналізу прийменниково-іменних сполучень *in+N*, *on+N* з'ясовано, що ці структури на синтаксичному рівні можуть виступати у функції таких членів речення, як **додаток**, **обставина**, **означення**, **предикатив**. Для обох структур найбільш типовими є функції **обставини власне місця**, **власне часу**.

Синтаксична функція **додатка об'єкта** також виявилася характерною для обох структур (*in+N* – 12,2%, *on+N* – 16,2%). Менш вживаними виявились функції **означення** та **предикатива** з частотністю у 1,1% для структури *in+N* у функції означення, 3,2% – у функції предикатива; для структури *on+N* відповідно 6,2% та 3,2%.

Отже, найтипівішою функцією для досліджуваних структур виявилась синтаксична функція **обставини власне місця** (відповідно 40,8% для сполучення *in+N* та 30,6% – для *on+N*). Найнижчу частотність сполучення *in+N* виявило у функції **обставини результату** та **частотності** (відповідно 0,1% та 0,1%), а для сполучення *on+N* найменш вживаною виявилась синтаксична функція **предикатива** (3,2%).

У ході дослідження було також з'ясовано, що досліджувані структури можуть входити до складу **вставних словосполучень**, але з досить низькою частотністю: відповідно 1,7% для *in+N* та 1,5% – для *on+N*.

У роботі проведено семантичний аналіз прийменниково-іменних сполучень *in+N*, *on+N*. Так, для структури *in+N* характерними виявились такі семантичні ролі: **об'єктив**, **результатив**, **локатив**, **ціль**, **темпоратив**, **квалітатив**, для сполучення *on+N* – **об'єктив**, **локатив**, **ціль**, **темпоратив**, **квалітатив**. Таким чином, у ході дослідження було встановлено, що інвентар семантичних ролей структури *in+N* ширший, ніж у сполучення *on+N*. Крім того, було встановлено високу відносну частотність конструкції *in+N* у таких семантичних ролях, як **локатив** (42%), **квалітатив** (28%), **темпоратив** (11,2%), **результатив** (0,1%), **ціль** (6,2%) та **об'єктив** (12,6%). Встановлено, що для сполучення *on+N* найбільш характерними є такі семантичні ролі: **локатив** (31%), **темпоратив** (20,3%), **квалітатив** (18,5%), **об'єктив** (16,5%) та **ціль** (13,7%).

Можемо зробити висновок, що кожній синтаксичній функції, у якій виступають досліджувані прийменниково-іменні сполучення, притаманні певні семантичні ролі, а саме: **додаток об'єкта** виступає у ролі **об'єктива** та **результатива**; **обставина власне місця** на семантичному рівні виражена **локативом**; **обставині напрямку** відповідає семантична роль **ціль**; **обставині власне часу** і **частотності** притаманна роль **темпоратив**; **обставині способу дії та супровідних дій**, а також **означенню** та частково **предикативу** релевантна семантична роль **квалітатив**.

У подальших дослідженнях планується структурувати решту значень прийменників *in* та *on* у сполученні з іменником у руслі когнітивної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коломийцева В. В. Стратифікація семантики прийменників у прийменниково-іменникових конструкціях // Проблеми зіставної семантики. Зб. наук. статей. Випуск 5 / Відп. ред. М. П. Кочерган – К: КДЛУ, 2001. – 386 с.
2. Sandra, D., Rice, S. Network analysis of prepositional meaning: Mirroring whose mind – the linguist's or the language user's? // Cognitive Linguistics. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1995. – Vol. 6. – P. 89-130
3. Fillmore, C. H. Some Problems for Case Grammar // Georgetown University Monograph of Languages and Linguistics. – Washington: Georgetown University, 1971. – P. 1-24.
4. Dirven Rene, Verspoor Marjolijn. Cognitive Exploration of Language and Linguistics // Cognitive Linguistics in Practice, – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. – 281 p.

5. Филипенко М. В. Проблемы описания предлогов в современных лингвистических теориях // Исследования по семантике предлогов : Сб. статей. – М. : Русские словари, 2002. – С. 12-54.
6. Сенів М. Г. Просторові значення у лексико-семантичній системі прийменників (на матеріалі класичних мов) // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. пр. / В. Д. Каліушенко (ред. кол.) та ін. – Донецьк : Дон НУ, 2003. – Вип. 8. – С. 38-54.
7. Почепцов Г. Г. Конструктивний аналіз структури предложения. – К. : Вища школа, 1971. – 191 с.
8. Балла М. І. Вживання прийменників в англійській мові. – К. : Радянська школа, 1967. – 175 с.
9. Аксененко Б. Н. Предлоги английского языка / Под. ред. И. Е. Аничкова. – М. : Изд-во литературы на английском языке, 1956. – 320 с.
10. Белявская Е. Г. Семантика слова : Учеб. пособие для ин-тов ин. яз. – М. : Высшая школа, 1987. – 147 с.
11. Рейман Е. А. Английские предлоги. Значения и функции. – Л. : Наука, 1982. – 145 с.
12. Антрушина Г. Б., Афанасьева О. В., Морозова Н. Н. Лексикология английского языка. – М : Дрофа, 2001. – 270 с

Матеріал надійшов до редакції 05.03. 2009 р.

***Лукинова К. И. Английский предлог в диахронии и синхронии
(на материале словосочетаний in+N, on+N).***

В статье рассматривается вопрос развития английских предлогов от давних времен и до сегодня. Автор анализирует функциональные и семантические характеристики предложных словосочетаний, а именно синтаксические функции структур in+N, on+N и соответствующие им семантические роли. В ходе проведенного исследования была сделана попытка неким образом структурировать значения английских полисемантических предлогов in, on.

***Lukinova, K. I. Diachronic and Synchronic Analysis of the English Prepositio
(Based on the structures in+N, on+N).***

The article focuses on the development of the English prepositions since early times till nowadays. The author analyzes functional and semantic characteristics of the nominal prepositional phrases in+N, on+N, their syntactic functions and the corresponding semantic roles. An attempt was made to structurize the meanings of the polysemantic prepositions in and on.